

Takáts Gyula száz esztendeje

Hogy egy költő eleve vonzalmat érez a szép tárgyak, tájak, festmények, asszonyok iránt, az nem lehet meglepő, hiszen a költészet mindig küldetésének tudta azt, hogy a „szépség” élményével gazdagítsa, akár nevelje az emberi szíveket. Takáts Gyula, akinek most ünnepeljük századik születésnapját (és nemrég még abban reménykedtünk, hogy ezt a gyönyörű és kivételes ünnepet még vele együtt fogjuk megülni), nos, Takáts Gyula is mindig a „szép” költője volt, aki kivételes érzékenységgel figyelt fel a „szépség” megnyilvánulásaira. Mindig észrevette a világban érvényesülő harmóniát, köszöntötte, megünnepelte, ha úgy hozta a sors, megsiratta. Életművének ez a harmónia volt az egyik fontos ihletője és rendező elve – a mögöttünk lévő zavaros évszázadban ennek a harmóniának a jótékony hatalma mellett érvelt, s ezt a jótékony hatalmat mutatta meg a teremtés dolgaiban. Mintha Isten szándékait tolmácsolta volna a „szépség” költői ünnepeiben. Ezeknek a költői ünnepeknek része volt a népművészet hagyományainak a költészetbe emelése – Takáts Gyulának erről az érdeklődéséről kíván tanúságot tenni az *A basznos szép* című kis versválogatás, amely születésének századik évfordulója alkalmával a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság gondozásában most az olvasó elé kerül.

Abban a világban, amelyben élt, amelyet kialakított magának, a népművészetnek, közelebről a somogyi népművészetnek mindig jellegadó szerepe volt. A versekbe idézett népművészeti tárgyak – a pásztorfaragások, a lopótökre karcolt életképek, az üvegbezsúfolt kálváriák – nem egyszerűen a vers tárgyát, hanem, mondhatnám, „poétikai lényegét” alkotják. A költő nem verses illusztrációt készít a művészi tárgyhoz, hanem a művészi tárgy stílustulajdonságait alakítja át költői stílussá: a látható és fogható tárgyat lényegíti át költői tárggyá, szavakba, nyelvi formákba transzponálva a képzőművészeti formát, ennek a formának a sajátos művészeti üzenetét. Mind az eredeti népművészeti tárgy, mind Takáts Gyula verse szuverén művészi alkotás, esztétikai értékük az alkotó tevékenység más-más létezési módjában érvényesül. A költészet különben gyakran választ művészeti tárgyat az ihlet forrásaként: Keats egy görög vázához írt ódát, Rilke egy archaikus Apolló-torzóról szólván fejtette ki költészettanát, Blaise Cendrars számos verset írt Chagall és Delaunay festményei nyomán, Radnóti Miklóst Dési Huber István, Weöres Sándort Csontváry Kosztka Tivadar, Juhász Ferencet Mednyánszky László, Nagy Lászlót Kondor Béla és magát Takáts Gyulát Egry József festői munkássága ihlette meg. Egyik vers sem „költői illusztráció”, mint ahogy a kaposvári költő népművészeti tárgyú versei sem „leírni” vagy „magyarázni” akarják a pásztorarcokat és -faragásokat, ellenkezőleg, költői tárggyá avatják őket, költői szemléletté és stílussá lényegítik át ihlető formáikat.

E költői átlényegítés természetes biztonságát Takáts Gyula alkotó személyisége, egész életműve szavatolja. A népművészet alkotásait és emlékeit számon tartva és ápolva sohasem a divatot követte, mélyreható élmények fűzték ezek-

hez az alkotásokhoz, mindig élénk érdeklődéssel figyelte sorsukat. A népművészet formakultúrája iránt megmutatkozó érzékenysége arról tanúskodik, hogy ismerte és a magáénak tekintette azt a teljes kultúrát, amely e hagyományos művészet szemléleti alapjait megeremti és stílris sajátosságait kialakítja. Takáts Gyula, mint a dunántúli hagyományok tudatos követője és védelmezője, joggal érezte illetékesnek magát a népi kultúra dolgaiban: „birtokon belül” volt, ez a kultúra az övé volt. Költészetében kezdettől fogva szerepet kaptak a népi kultúra emlékei és hagyományai, s ami ennél is többet jelent, költészetét mindig is erősen hatotta át ennek a kultúrának a világképe, gondolkodásmódja, magatartásszabályozó belső rendje. A kultúra ebben a tekintetben nem csupán műveltséget, hanem észjárást és szemléletmódot jelentett. Takáts Gyula költői szemlélete, formaképző módszere és poétikája nemcsak szülőföldjének természeti tulajdonságai és történelmi hagyományai, nemcsak a görög-latin tradíciók ihlető hatása nyomán alakult ki, hanem ennek a népi kultúrának a vonzásában is. A Balaton-vidék népi építkezése, a hegyközségek sajátos életformája, a somogyi népművészet tárgyi emlékei ugyanúgy rajta hagyták bélyegüket költészetén, mint a dunántúli folklór: a merész képtársításokat mutató népdalok, a játékos népi rigmusok, a sötétre hangolt betyárballadák.

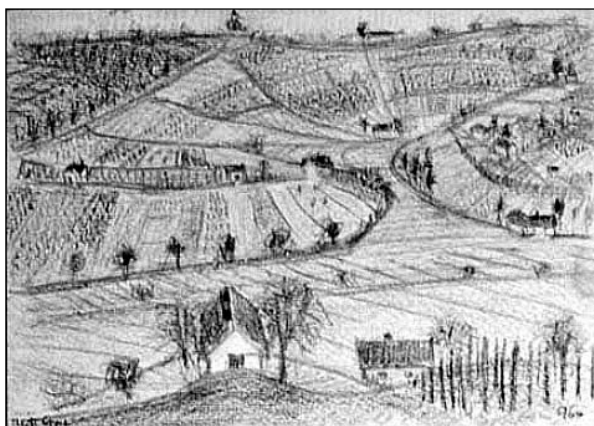
A költő tolla a népművészetben alakot öltő tisztaság és mesterségbeli lelkiismeretesség példájára mozdult, volt azonban valami, ami hasonló módon biztatásul szolgált, s ez Takáts Gyula eredendő tárgyszeretete: vonzódása a szép és hasznos tárgyakhoz. Aki a költő nyári becehegyi otthonába látogatott, tanúja lehetett e természetes emberi vonzalomnak, annak a megbecsülésnek, amelyet a házigazda érzett a hasznos munkaeszközök iránt. Szobáját régi szőlőműves szerszámok, rozsdafoltos vaseszközök díszítették, nagy részüket ő maga ástakotorta ki a kövek közül, midőn művelhetővé tette a becei mészkősziklát, s mandulát, barackot és szőlőt ültetett. A szerszámokkal, a tárgyakkal – akár a gazdaemberek, a szőlőművesek – benső kapcsolatban állott, a kézre álló munkaeszközt őszintén becsülte, hogyne becsülte volna a népművészeti tárgyakat is, hiszen többnyire ezek is munkaeszközök. Talán ezért vonzódott a tárgyakhoz, a konkrétumokhoz, általában a tárgyias kifejezéshez a költészetben is.

A Nyugat „harmadik nemzedékét”, amelyhez Takáts Gyula is tartozik, általában a gondolati érdeklődéssel, az elvonatkoztató módszerrel szokás jellemezni, s ennek a minősítésnek bizonyára nagyrészt igaza van. Takáts Gyula költészeté mindazonáltal inkább tárgyias jellegű, a szép és hasznos tárgyak immanens költőiségét: a tárgyi világ elemi költészetét juttatta érvényre. Költészetének erősen érzéki és tapasztalati karaktere van, verseiben a tárgyak kaptak uralkodó szerepet. Ezzel az érdeklődésével és költői tulajdonságával a modern költészet egy igen fontos áramlatához csatlakozott. Rainer Maria Rilke, a modern költészet osztrák mestere annak idején azt tanácsolta Franz Xaver Kappus fiatal osztrák katonatisztnek és költőnek, hogy „önmaga kifejezésére használja fel környezetének tárgyait” (*Levelek egy ifjú költőhöz*). A tárgyi világ dolgainak lírai átlényegítése azóta a modern költészet egyik jellegzetes művészi eljárása lett.

Mintha Takáts Gyula is a rilkei tanácsot fogadta volna meg: verseiben sorra jelennek meg a dunántúli világ, a somogyi és a balatonfelvidéki élet és kultúra

tárgyai és emlékei, közöttük a népművészet alkotásai. Ezek a versbe emelt tárgyak a költő világképére és életformájára vetnek tiszta fényt. Eredendő valóság-szeretetét mutatják, azt az esztétikai elvet domborítják ki, amelyet Takáts Gyula „hasznos szépségnek” nevezett: „a szép / mindig hasznos, ha kép, ha költemény [...] a hű anyagba, / mint csírák mag, mint rózsaszál / dereng a szép hatalma” – olvassuk *A tó, a rózsza és a hársfa* emlékezetes sorait. Ez a „hasznos szépség” mutatkozik meg a naiv pásztorfaragásokban, a lopótökre karcolt ábrákban, a paraszti sorban élő művészek festett jeleneteiben: a köznapi élet használati tárgyai, munkaeszközei és díszítőművészetének primitív alkotásai válnak általuk esztétikai tárgyakká, művészi alkotásokká. Midőn a kaposvári költő versbe emelte e hasznos és szép tárgyakat, nemcsak a maga kulturális tudatának, hanem személyes esztétikájának is kifejezést adott.

Takáts Gyula egybegyűjtötte, megőrizte és értelmezte a népművészet szellemi és tárgyi emlékeit. „A Balaton és Dráva közti rengetegből és pusztákról – írta kedves tárgyairól adván képet – már réges-rég írószobámba, könyveim közé kerültek olyan >néprajzi< tárgyak is, amelyek ma másoknak csak a lakást díszítő divatot jelentik. Nekem beszédes, szívemhez nőtt társak ezek a bizsókkal, bicskával készült kanász-, juhász-, egyszóval a pásztorművészek alkotásai. Történetek, élethelyzetek élő és lelkes darabjai és elbeszélői e tárgyak; egy ősi szellemi hagyaték megjelenítői. Azt is mondhatnám, hogy rusztikus módon betyármozaikok, táblaképdarabok vagy pásztorikonok ezek a nemcsak szép, de hasznos tárgyak.” Igen, Takáts Gyula részben a somogyi és balatonfelvidéki népművészetnek ezekkel az alkotásaival és emlékeivel varázsolta emberi otthonná a maga kaposvári vagy becehegyi környezetét. Ez az otthon volt költészetének egyik ihletője is: otthon volt a maga kaposvári és becehegyi világában, otthon volt a Dunántúl, az ország és Európa hagyományában és „szépségeiben”. Ez az otthonosság ma is érvényes szellemi és erkölcsi érték – tiszteletet érdemel, követésre érdemes.

Dombok, mandulák